

Kunskapsöversikt för kulturmiljö och vattenförvaltning

Råå- åns avrinningsområde med Kustområde 93/94 Säbyholmsån

Skåne län

Delrapport inom Kulturmiljö och vattenförvaltning –
planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt

Arbetsmaterial

Foto: Emma Christensen

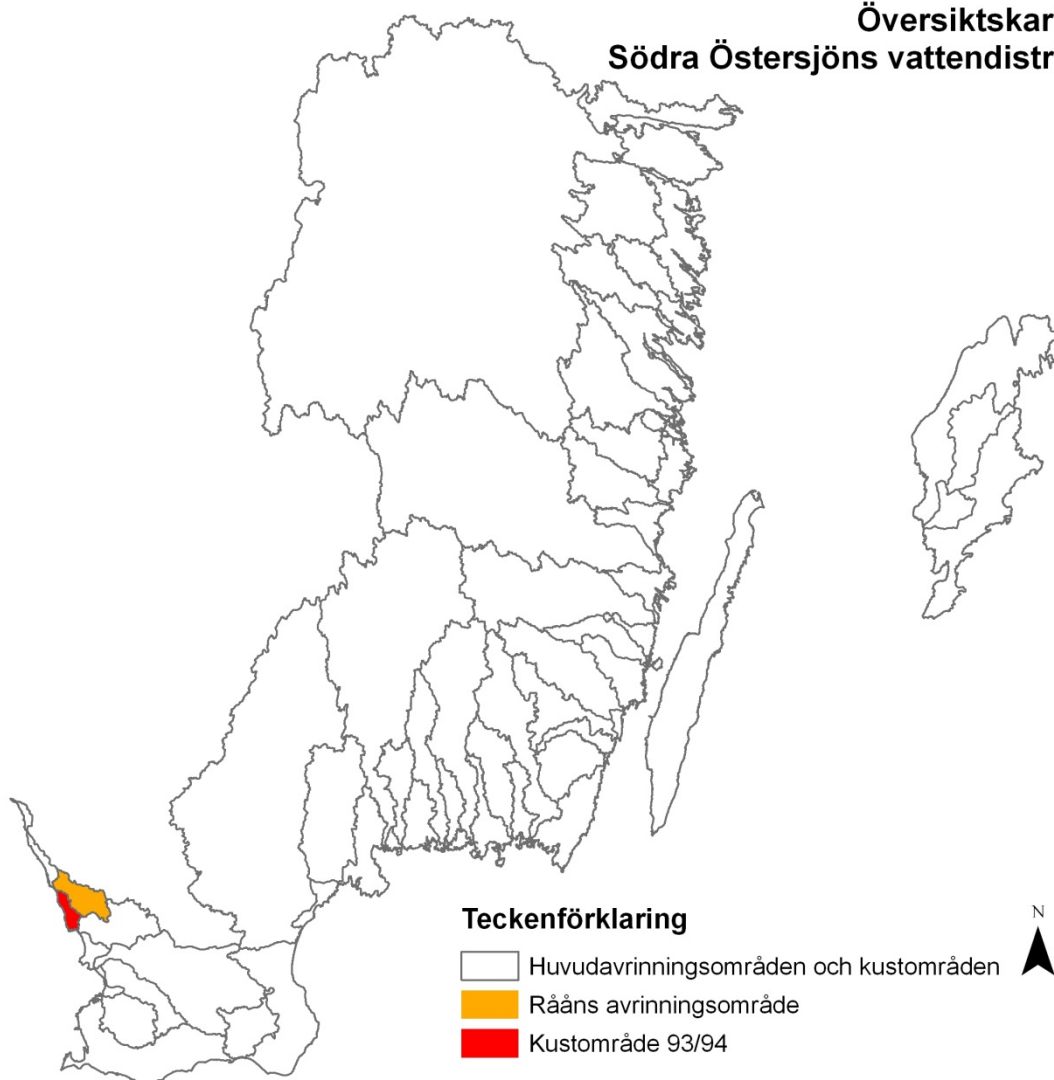
1 INLEDNING	5
1.1 Avrinningsområdet	5
1.2 Kulturlandskapet	6
1.3 Vattnets kulturhistoriska betydelse	9
1.4 Vattenförvaltningen och åtgärdsförslag, Biotopkartering och Fiskevårdsplan	10
2 KUNSKAPSLÄGET KULTURMILJÖ M.M.	12
2.1 Nationella intressen	12
2.1.1 Kulturvattendrag	12
2.1.2 Nationellt särskilt värdefulla/ värdefulla vattendrag	12
2.1.3 Riksentressen för kulturmiljövården	13
Riksentressen för naturvården och Landskapsbildsskydd	14
2.1.5 Natura 2000 och Ramsarområden	14
2.1.6 Naturreservat	15
2.1.7 Byggnadsminnen	15
2.2 Kulturmiljöprogram och inventeringar	16
2.2.1 Fornlämningar – Fornlämningsregistret	16
2.2.2 Broar	17
2.2.3 Industrimiljöer	18
2.2.4 Miljöer utpekade i regionala kulturmiljöprogram	20
2.2.5 Dikningsföretag och historiska våtmarker	22
2.2.6 Odlingslandskap och Ängsvattning	23
2.3 Särskilda ansvarsmiljöer och unika/sällsynta limniska kulturmiljöer – Råå-åns HARO och kustområde 93/94 Säbyholmsån	23
3 KUNSKAPSUPPBYGGNAD VATTENFÖRVALTNING – KULTURMILJÖ	24
3.1 Vattenförvaltning planerade projekt och åtgärdsförslag	24
3.2 Morfologi: rensade, rätade, reglerade vattendrag	26
3.3 Kontinuitet: Vandringshinder	26
3.4 Skuggade kantzoner: Värdefulla odlingslandskap, mader, fornlämningar	27
3.5 Övergödning och ängsvattning	28
3.6 Geografisk prioritering av kunskapsuppbyggnad i förhållande till vattenförvaltningens klassningar	28
3.7 Kunskapsuppbyggnad vattenförvaltning övrigt	29
4 KUNSKAPSUPPBYGGNAD KULTURMILJÖ	29
5 REFERENSER	31

Kartbilagor:

Kartbilagorna återfinns ej i detta dokument utan bifogas i separata jpg-filer döpta enligt nedanstående. Observera att utskriftsformatet är i A4.

1. Översiktskarta
2. Kommuner och socknar
3. Kulturlandskapsregioner enligt Sveriges nationalatlas, Karaktärsområden
Landsbygdsprogrammet Skåne
4. Vattenförvaltning: a) Ekologisk status b) Kontinuitet c) Övergödning
5. Nationellt och regionalt värdefulla/särskilt värdefulla vatten
6. Nationella intressen i urval
7. Fornminnesregistret FMIS
8. Regionalt kulturmiljöprogram, kulturskyddad bebyggelse, industrier ur MIFO
9. Vandringshinder enligt biotopinventering fiskevårdsplan för Råå-ån
10. Dikningsföretag, historiska våtmarkerna, Rikkärrsinventering och myrskyddsplan
11. Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet med andra nationella intressen
12. Socknar där ängsvattning förekommit

**Översiktskarta
Södra Östersjöns vattendistrikt**

Avrinningsområden © SMHI
Kartproduktion: Coco Dederling, Länsstyrelsen Kalmar län, januari 2012

Viktig information till läsaren

Denna rapport har tagits fram inom delprojekt 2 för Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt, och i enlighet med den metod som presenteras i ”Förstudie. Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt” (Dedering 2011, Länsstyrelsen Kalmar län). Syftet med översikterna är att redovisa kunskapsläget per huvudavrinningsområde/kustområde samt föreslå prioritering av fortsatt kunskapsbyggnad för kulturmiljön, dels i förhållande till vattenförvaltningens åtgärder, dels för kulturmiljövårdens egna behov. För mer information hänvisas till förstudien.

Observera att många av de befintliga kunskapsunderlagen är gamla och/eller behäftade med brister. Informationen kan därför vara inaktuell.

1 INLEDNING

Rapporten är ett arbetsmaterial och har tagits fram av Emma Christensen, Länsstyrelsen Skåne län och granskats av Thomas Romberg Länsantikvarie, Skåne län. Synpunkter på rapporten har ännu inte mottagits från andra medarbetare på länsstyrelsen på grund av tidsbrist. ”Egna kommentarer” i texten nedan är författarens eventuella egna kommentarer/tillägg. I anslutning till respektive rubrik innehåller texten även korta beskrivningar av de kunskapsunderlag som använts. I vissa kartor där data finns har Ven tagits med. Ön tillhör dock inte avrinningsområdet.

1.1 Avrinningsområdet

Kartbilaga 1: Översiktskarta

Kartbilaga 2: Kommuner och socknar

Råå-ån, förr även kallad Kvistoftaån, är cirka 30 km lång och har sitt utlopp i Öresund vid fiskeläget Råå i Helsingborg. Ån utgör den geografiska gränsen mellan Helsingborgsslätten och Lundaslätten och omges av en dalgång med stora naturvärden. Dalgången omfattas av naturreservat, Natura 2000-områden och är riksintresse för både naturvärden och kulturmiljövården. Ån meandrar genom en djupt nedskuren dalgång med långa sträckor betesmarker ned mot ån och med flera mindre biflöden så som **Lussebäcken, Tjutebäcken, Tostarpsbäcken och Kövlebäcken**. Avrinningsområdet saknar sjöar och är kraftigt utdikad. En stor del av bäckarna är sedan länge kulverterade helt eller delvis medan huvudfåran är relativt förskonad från större dikningsinsatser. Inom delar av Råå-åns avrinningsområde finns stora grundvattentillgångar. Naturförutsättningarna med sedimentära bergarter samt kalk- och näringsrika jordar ger goda förutsättningar för ett rikt växt och djurliv. Strömförhållandena varierar i ån. Den biologiska mångfalden är huvudsakligen koncentrerad till den kraftigt markerade dalgången som skapats av inlandsisen. Området är även ett populärt naturområde med tre naturreservat. Dalgången utmed Råån har en lång bebyggelsehistorisk kontinuitet och hyser en mängd fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar.

Kustområde 93/94: Säbyholmsån är cirka 18 km lång, belägen mellan Saxån och Råån och sträcker sig mellan städerna Landskrona och Helsingborg. Hela Landskrona ryms inom området och orterna Glumslöv och Rydebäck söder om Helsingborg. Här finns tung industri och gamla industritomter. Stora delar av kuststräckan är exploaterad. De små vattendrag som finns är alla rätade och delvis eller helt kulverterade. Den södra delen av området avvattnas till Öresund via Säbyholmsån. I övrigt finns mindre dikningsföretag som leder direkt till havet. Vattendragen räknas inte som vattenförekomster eftersom de understiger 15 km. Området domineras av åkerlandskap. Flera badstränder av stor betydelse för bad och rekreation i området. De största naturvärdena i området är knutna till Glumslövs backar och har inte koppling till vatten eller den marina strandzonen.

Väg E6/E20/E4 samt järnväg skär genom kustområde 93/94 och Råå-åns huvudavrinningsområde. En stor del av ytan utgörs av bebyggelse och dagvatten från hårdgjorda ytor påverkar därför både på yt- och grundvatten i området. Det kan innebära att

halten av till exempel tungmetaller sannolikt är relativt hög i de små vattendragen. Samtliga åar inom området är också kraftigt jordbrukspåverkade. Området ingår i kommunerna Helsingborg, Landskrona, Svalöv och Bjuv. (Miljöövervakning av vatten, Vattenmyndigheten för Södra östersjöns vattendistrikt 2007 och arbetsmaterial Åtgärdsförslag för Skånes västra kustområden samt Åtgärdsförslag för Rååns avrinningsområde)

1.2 Kulturlandskapet

Kartbilaga 3: Kulturlandskapsregioner enligt Sveriges nationalatlas, Karaktärsområden Landsbygdsprogrammet Skåne

Kartbilaga 11: Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet med andra nationella intressen

Området Råå-åns HARO samt kustområde 93/94 delas enligt Sveriges Nationalatlas (SNA) kulturlandskaps regioner mellan region Nordvästra Skåne och Södra skånes slättbyggar. En mindre del av Råå-åns Haro tillhör **Inre Skånes sjö och åslandskap. Södra Skånes slättbyggar** är ett svagt böljande slättlandskap med finkorniga och kalkrika jordarter. Västra delen är tätt bebyggt och har ett väl utbyggt vägnät med flera motorvägar. Landskapet i övrigt är en typisk helåkersbyggd med den agrara bebyggelsen utspridd enligt enskiftet. En del bykärnor finns kvar med typisk bebyggelse såsom vitkalkade kyrkor och skolor med trappgavlar. Karaktäristisk bebyggelse är även mangårdsbyggnader i vitkalkat tegel eller korsvirke. Region **Nordvästra Skåne** uppvisar ett platt, i hög grad uppodlat område. Vägarna dominerar då E4 och E6 går samman här. Öresundskusten beskrivs som starkt urbaniserad .

Enligt klassificering av landskap för Skåne läns Landsbyggsprogram faller Råå- ån till största delen inom området **Lund – Helsingborgsslätten**. Den öppna slätten med dess moränkullar beskrivs som ett typiskt modernt jordbrukslandskap, bitvis mycket kraftigt utdikad. Råå-ån är här relativt opåverkad av rätningar och fördjupningar av huvudfåroarna.

Råån skär i en djup dalgång genom den öppna odlingsbygden mellan Helsingborg och Landskrona och in i Svalöv. Sluttningszonerna består omväxlande av åker, betad mark och lövskogspartier. Våtmarkerna kring ån är i huvudsak betade. Området genomskärs i nordväst-sydostlig riktning av ett markerat höjdråk, sammansatt av Glumslövs backar, Hilleshögsåsen och Rönneberga backar. Kullarna övergår vid kusten i väster i branta stup av samma typ som Vens Backafall. Naturvärdena i området är främst knutna till kusten och Råå ån. Vid kusten finns välhävda strandängar och längs vattendragen på Lund- och Helsingborgsslätten framför allt vid Råå-ån återfinns bitvis höga biologiska värden. Där det finns värdefulla betesmarker. Skogstäcket är begränsat och träd förekommer som oregelbundna lokala element i form av lundar kring bebyggelse, våtmarker, alléer, pilevallar eller solitärer på öppna fält. De naturgivna förutsättningarna med sedimentära bergarter och kalk-och näringsrika bergarter ger ett rikt växt och djurliv.

Ån med dess möjlighet till jakt, fiske och transport samt bra bete på översilade marker och goda slätterängar har utgjort viktiga förutsättningar för människan. Stenkammargravar i form av dösar och gånggrifter, bland annat vid Gantofta och Kvistofta, är synliga spår efter tidig- och mellan-neolitiska kulturer. En av landets bäst bevarade gånggrifter är belägen omedelbart norr om Ålabodarna. Flera anläggningar från samma tid ingår i det stora fornlämningsområdet öster om motorvägen vid Glumslöv.

Den vanligaste fornlämningstypen är dock de stora gravhögar från bronsåldern som ensamma eller i grupper avtecknar sig vid krönen på åsryggarna. Särskilt framträdande är högarna vid Rönneberga gård samt vid ovan nämnda fornlämningsområde vid Glumslöv medan järnåldersgravfältet i Brödåkra numera ligger inbäddat i bokskog. Gravfältet omfattar såväl runda stensättningar som en hög och en domarring. Sandstenshällarna med sliprännor vid Gantofta är också mycket intressanta. Ovanför den branta bäckravinen norr om Vallåkra ligger den så kallade Borgen, en fornborg, som på grund av sitt läge och sin utformning daterats till järnåldern. Under 1700-talet bröts kol invid borgområdet vilket har lämnat spår efter sig och delvis skadat den förhistoriska försvarsanläggningen. Andra minnen från forna orostider i trakten är den sten som är rest på Rönnarps bjär till åminnelse av det slag som stod här på 1100-talet. Utmed kuststräckan vid Öresund ligger ett flertal skansar, tillkomna under de dansk-svenska krigen på 1700-talet. De ingick i en försvarslinje som anlades utmed Skånes västkust. Till de större bevarade anläggningarna hör Råå skansar.

Skiftet under tidigt 1800-tal gav landskapet dess nuvarande karaktär med utflyttade gårdar, det rätvinkliga vägsystemet samt alléer och trädtrader vid vägar och ägogränser. Socknarnas kyrkor är av medeltida ursprung men präglas idag av 1800-talets om- och tillbyggnader. De gamla bykärnorna har splittrats och på de utflyttade gårdarnas plats återfinns bostadshus av växlande ålder och utförande. Byarna, i synnerhet kyrkbyarna, hade fram till skiftetiden under 1800-talets första decennier ett tätt bebyggelsemönster, varvid 15-20 gårdar inte var ovanligt. Många av gårdarna i norra delen av området utgjorde frälsehemman under bland annat Bälteberga sätesgård. Efter utflyttningen av flera gårdar bebyggdes de gamla gårdstomterna med gatehus.

Kyrbyarna kan föras tillbaka till äldre medeltid och ligger förhållandevis tätt inom området. Kyrkorna i **Raus, Kvistofta, Fjärestad och Ottarp** utgör samtliga till sitt ursprung medeltidsanläggningar. Raus kyrka är dock den enda som har ett väl bibehållet medeltida utseende. Till den ålderdomliga miljön vid Raus kyrka hör gamla skol- och kommunalhuset, några korsvirkeslängor samt vadstället, vilket markerar den forna kyrkstigen. Kulturhistoriskt intressanta miljöer kring kyrka och prästgård har även bevarats i Ottarp och Kvistofta. I Vadensjö bildar kyrkan och närliggande skolhus och församlingshem en väl sammanhållen miljö liksom i Härslöv, där prästgården enligt traditionellt mönster är uppförd strax intill kyrkan. Byggnaderna är till största delen uppförda i tegel, med eller utan puts. **Sireköpinge** kyrka anlades under 1100-talet och från denna tid kvarstår koret och den halvrunda absiden. Vid restaureringen i början av 1900-talet försågs byggnaden med trappstengavlar och strävpelare. Bebyggelsen kring kyrkan omfattar endast några enstaka hus. Väster om kyrkogården på andra sida Råån ligger det äldsta skolhuset, numera bostadshus. Martina von Schwerins tegelbyggda skola uppfördes 1847 i medeltidsinspirerad stil norr om kyrkplatsen. Kring Sireköpinge finns ytterligare två skolor.

Storgodsdriften med vidsträckta åkerfält, gles bebyggelse och allékantade vägar är kännetecknande för stora delar av trakten. De större gårdarna har ett varierat byggnadsbestånd representerande 1700-, 1800- och 1900-talen. Sireköpinge säteri omnämns första gången 1231. **Sireköpinge** var kungsgård fram till 1547 och var under lång tid som pantegendom till olika adelsmän, som lånat kungen pengar. Idag präglas gårdens byggnadsbestånd av 1700- och 1800-tal.

Bälteberga omnämns för första gången i källmaterial 1387. Den nuvarande huvudbyggnaden byggdes på 1730-talet och uppfördes i två våningar med två flyglar. Arkitekt antages vara fortifikationsbyggmästare G. Mochelten. Mittpartiet med kolonner på den ljusputsade byggnaden tillkom i början av 1800-talet. Gårdens äldre ekonomilängor är uppförda i tegel, korsvirke och gråsten. Parken, som omges av en hög allé och stenmurar, anlades under 1700-talets förra hälft och omnämns av Linné i samband med hans skånska resa 1749. Det omgivande slottslandskapet är präglat av vidsträckta åkerfält och allésystem. **Säbyholm**, blev privatägt säteri på 1790-talet och fick då det nuvarande namnet. Äldsta belägg för Säby kungsladugård är från 1671. Vid 1500-talets början var Säbygård eget län men lades under Helsingborgs län 1527. Herrgårdsanläggningen har två mangårdsbyggnader varav den äldre från tidigt 1700-tal och den yngre från 1800-talet. Norr om herrgården ligger Säbyholms mölla, en stor mölla av holländartyp med ett framträdande läge i landskapet. Mellan möllan och gården finns lantarbetarebostäder i gott skick.

Plattgårdar var en företeelse som hängde ihop med skiftesförordningar och 1800-talets början. Inom området är t ex Örenäs, Hildesborg, Rosenhäll, Vallåkra gård och Spargott exempel på sammanslagningar av enstaka hemmansdelar till större gårdar eller herrgårdar. Örenäs låg före skiftesreformerna uppe i Glumslövs by, men flyttades ut på fåladsmarken i början av 1800-talet. Gården såldes 1867 till häradshövdingen A. Anderberg som lät uppföra "Mariehild". Den nuvarande byggnaden är från 1914-17 då ett hus i två våningar uppfördes och som döptes om till Örenäs. Idag drivs anläggningen som semesterhotell och kursgård. Hildesborg anlades som plattgård av fem hemman i början av 1800-talet, efter att baron Stjärnblad köpt in tre fräsehemman i Hilleshögs by i samband med enskiftets genomförande. Rosenhäll är troligen en sammanläggning av flera hemman från Härslöv och Hilleshögsbyar. Vallåkra gård var anlagd redan på 1810-talet en bit öster om byn, se skånska rek.kartan 1810-talet. Spargott tillkom vid en senare tidpunkt.

Tågarps samhälle väster om Sireköpinge utvecklades kraftigt i samband med järnvägens tillkomst under 1860-talet. Orten har även gamla anor som skjutsstation och den därtill knutna gästgiverirörelsen. Sekelskiftets och det tidiga 1900-talets byggnader med bland annat bank, mejeri, bryggeri och affärsfastigheter ger idag samhällets dess karaktär.

Råå, känt som fiskeläge åtminstone sedan 1600-talet, utvecklades under 1800-talet till ett betydande kustsamhälle med skuttrafik och varv som komplement till fisket. Det gamla läget utmärks av ett oregelbundet gatu- och bebyggelsemönster. Tegel är det vanligast förekommande materialet i de äldre byggnaderna. De mindre fiskarestugorna, av vilka några är byggda i korsvirke, blandas upp med större kaptensgårdar i tegel, som är försedda med dekorativa detaljer. Förbindelsevägen till Helsingborg kom under årtiondena kring sekelskiftet att utvecklas till huvudgata med ett flertal affärer och hantverksrörelser. En del av de trånga gatorna har bibehållit den äldre stenbeläggningen. I samhällets östra del leder en gammal stenvalvsbro över Råån. Denna liksom flera andra broar över ån ingår som viktiga komponenter i miljön. I samband med att järnvägen drogs genom Rååns dalgång på 1860-talet växte mindre samhällen upp kring stationerna i Gantofta och Vallåkra. Genom de goda transportmöjligheterna knöts mindre industrier och hantverksrörelser till platserna.

Lerförekomsten inom området har gett upphov till keramisk verksamhet. **Vallåkra stenkärlsfabrik** uppfördes på 1860-talet och tillverkar fortfarande de traditionella kärlen. Den lilla fabriksbyggnaden är belägen vid ett biflöde till Råån, strax söder om borgen. Även Raus stenkärlsfabrik är i drift.

I Vallåkra, i anslutning till det gamla vägnätet, finns en skjutsstation bevarad. Skjutsstationer och gästgivaregårdar uppfördes utmed gaturätet från 1600-talet det nationella väg- och skjutsväsendet organiserades. (Se vidare ”Gästgivaregårdar” under ”Kommunikationernas landskap”). Stationsbyggnaden i Vallåkra är från sekelskiftet 1900.

(Källor: Regionalt kulturmiljöprogram för Skåne län 2006, Fördjupning för Riksintresset Råå-åns dalgång 2008 Lena Hector)

1.3 Vattnets kulturhistoriska betydelse

Råå-åns HARO samt kustområde 93/94 Säbyholmsån präglas av en lång bosättningskontinuitet. Än med dess möjlighet till jakt, fiske och transport samt bra bete på översilade marker och goda slätterängar har utgjort viktiga förutsättningar för människan vilket visas av bosättningsmönster vid vattnet bland annat genom sockencentrum i dalgången. Idag ser vi ett jordbrukslandskap med mycket lång kontinuitet, med megalitgravar och bronsåldersrösen, i ett landskap präglat av sentida herrgårdsmiljöer. Många av de slott och herrgårdar som präglar landskapet i Skåne är anlagda i anslutning till vatten. Vattendrag och sjöar har ingått i trädgårdsanläggningar och parker eller i form av vallgravar.

Få län i Sverige är så kraftigt påverkade av markanvändning som Skåne. Avrinningsområdet är i hög grad påverkat av dikning, rensning och rätning som pågick under 1800- och 1900-talet för att utvinna mer åkermark. Området är ett av de mest utdikade och kulverterade i Skåne vilket speglar den agrara utvecklingen och visar att åkermarken varit mycket eftertraktad. Ängsvattningsystem har förekommit i avrinningsområdet vilket också visar hur man arbetade för att öka avkastningen och utveckla nya metoder. De rikkärr som idag finns kvar är en rest av en tidigare utbredd landskapstyp i Skåne. Våtmarkernas utbredning enligt Skånska recogniceringskartan illustrerar detta väl.

I historisk tid har vattendragen haft stor betydelse som kraftkälla. Vattendrivna kvarnar, sågar, stampar, garverier och andra industrier förlades utefter åarna. Godsens har även i detta fall spelat en stor roll för utvecklingen där vattendragen fungerat som transportled och färdväg. Vid Rååns dalgång finns ett dämme vid ett tidigare kraftverk (enligt fiskevårdsplanen). Vattnet har även haft betydelse för lokaliseringen av industrier särskilt där det haft betydelse för processen såsom Råsockerbruket Säbyholm och stenkärlsfabrikerna vid Vallåkra och Raus. Tillgången till vatten var också avgörande för mejerier som funnits ibland annat Tågarp. Få lämningar efter vattenkvarnar verkar finnas kvar vilket kan bero på rationaliseringar inom jordbruket.

Vattendrag har i alla tider utgjort gränser och varit utgångspunkt för försvar. Vid Rååns mynning finns ett flertal ålderdomliga befästningar. Här finns även omfattande lämningar efter 1700-talets svenska kustförsvar. Landskrona var under 1600- och 1700-talet en viktig befästningsstad. Ett exempel där vatten utgör en gräns är sockengränsen mellan Fjärestad och Kvistofta.

Vattnet har sedan urminnes tider tillskrivits hälsobringande krafter. Ramlösa brunn uppvisar en brunnsmiljö från 1700-talet med en välbevarad parkanläggning och med en kontinuitet som sträcker sig fram till nutid.

Vattendragen har inte bara haft betydelse som kommunikationsleder utan även fungerat som en barriär vilket visas genom ett antal äldre broar inom avrinningsområdet. I FMIS finns uppgifter om ett vadställe. Dessa blev ofta en knutpunkt för kommunikation där samhällen inte sällan uppstod.

1.4 Vattenförvaltningen och åtgärdsförslag, Biotopkartering och Fiskevårdsplan

Kartbilaga 4a: Ekologisk status, 4b Kontinuitet, 4c Övergödning

Vattenförvaltning och EUs ramdirektiv för vatten – Syftet med EUs ramdirektiv för vatten är att skydda medlemslänternas vattenresurser och en grundtanke är att skapa en helhetssyn på Europas och de enskilda ländernas vattenresurser. I Sverige beslutade riksdagen och regeringen om nationell lagstiftning, vilket innebar en komplettering av miljöbalken och en särskild vattenförvaltningsförordning (SFS 2004:660) samt en organisation för den svenska vattenförvaltningen. Vattenförvaltningen omfattar grundvatten, sjöar, vattendrag och kustvatten och man arbetar utifrån vattnets egna gränser, de så kallade avrinningsområdena, som inte följer läns- eller kommungränser. Målsättningen med vattenförvaltningen är att allt inlands-, kust- och grundvatten ska ha god ekologisk och kemisk status år 2015. För att Sverige ska kunna nå målet krävs engagemang och nära samarbete mellan alla parter som påverkar vattnet inom ett visst avrinningsområde. Länsstyrelsen har en samordnande roll i vattenförvaltningsarbetet. Kunskaps- och planeringsunderlag uppdateras löpande och finns tillgängliga i VISS (Vatteninformationsystem Sverige), se <http://www.viss.lst.se/>.

Området omfattas av **Åtgärdsförslag för Rååns avrinningsområde samt Åtgärdsförslag för Skånes västra kustområden (kustområde 93/94 Säbyholmsån)**. Åtgärdsförslagen är arbetsmaterial och uppgifterna kan vara inaktuella. Nya Åtgärdsplaner ska tas fram under 2012. Utifrån åtgärdsförslagen baseras vattenförvaltningens klassningar på följande: I Rååns avrinningsområde finns totalt 2 vattenförekomster varav ingen är sjö, en är rinnande vatten och en är grundvatten. Avrinningsområdets ytvatten mynnar i kustvattenförekomsten Norra mellersta Öresund. Den rinnande vattenförekomsten bedöms inte få god ekologisk status år 2009. I brist på kunskap bedöms den rinnande vattenförekomsten få god kemisk status (med avseende på prioriterade ämnen) till år 2009. Den rinnande vattenförekomsten bedöms dock riskera att vare sig klara god ekologisk status eller god kemisk status till år 2015. I flera fall måste första åtgärden bli att uppdatera kunskapsläget alternativt att ta fram helt ny kunskap innan andra typer av åtgärder blir aktuella. Orsak till att god ekologisk status inte nås i Råån bedöms till största delen kunna kopplas till problemen med övergödning och miljögifter tillsammans med problemet fysisk påverkan, dvs. negativ påverkan på vattendragets naturliga flöde. Åtgärder i form av anlagda våtmarker, kvävemur och skyddszoner har bedrivits inom Rååns avrinningsområde. Fortfarande saknas emellertid skyddszoner längs med delar vattendraget och fler våtmarker behövs. Skyddszoner har viktiga funktioner för att bromsa upp tillförseln av (ler-) partiklar, näringsämnen och bekämpningsmedel. Kustområde 93/94 saknar helt ytvattenförekomster. De små vattendrag som finns är alla rätade och delvis eller helt kulverterade. Den södra delen av området avvattnas till Öresund via Säbyholmsån. I övrigt finns mindre dikningsföretag som leder direkt till havet. Därför finns inga statusklassningar från vattenförvaltningens sida.

Biotopkartering av vattendrag – Metodiken för biotopkartering av vattendrag togs fram på Länsstyrelsen i Jönköping i början på 1990-talet och har sedan dess vidareutvecklats. Den används numera över hela landet och bygger på fältarbete där man karterar vattenbiotoper, vandringshinder, strömförhållanden, närmiljön på land, och så vidare. Kunskapsunderlaget används bland annat i samband med vatten-, naturvårds- och fiskevårdsarbete och vattenförvaltningens statusklassningar. I vilken utsträckning vattendrag har biotopkarterats varierar mellan länen. Biotopkartering är utförd av Helsingborgs stad år 2000-2001. Den finns dock inte i rapportform och inte heller digitaliserad. Därför finns inga uppgifter från biotopkartering i föreliggande rapport.

Regionala fiskevårdsplaner – Länsstyrelserna har tagit fram länsomfattande fiskevårdsplaner för att främja och vårda fiske och fiskebestånden. Inom ramen för **Fiskevårdsplanen för Råån 2009** (Eklövs fiske och fiskevård) utfördes en biotopinventering och inventering av vandringshinder under 2007 och 2008 i Råå-ån samt de större tillflödena och med dessa underlag har fiskevårdsplanen tagits fram. I planen ingår även redovisning av tidigare fiskevårdsarbeten och fiskundersökningar. Detta utgör underlag för föreslagna fiskeåtgärder som till exempel att anlägga bredare skyddszoner bland annat i syfte att öka beskuggningen. Fiskevårdsplanen berör Råå-åns huvudfåraoch biflödena Lussebäcken, Kövlebäcken, Häljarpbäcken, Borgenbäcken, Tjutebäcken, Tostarpsbäcken, Halmstadsbäcken och Tirupsbäcken.

2 KUNSKAPSLÄGET KULTURMILJÖ

2.1 Nationella intressen

2.1.1 Kulturvattendrag

”Kulturvattendrag” På 1990-talet gjordes den så kallade Vattendragsutredningen (Omtankar om vattendrag SOU 1996:155). Bakgrunden var att se över skyddet för vattendrag enligt 3 kap. Naturresurslagen. Länsstyrelserna lämnade in förslag till Riksantikvarieämbetet respektive Naturvårdsverket som i sin tur lämnade förslag till Vattendragsutredningen. Därefter sållade Vattendragsutredningen ut ett antal vattendrag som borde skyddas med avseende på natur- och kulturmiljön respektive ”örördhet”.

Råå-ån har pekats ut som **kulturvattendrag** inom två kategorier:

Areella näringar och agrarkulturens tidiga utveckling med motiveringen Jordbrukslandskap med mycket lång kontinuitet, med megalitgravar och bronsåldersrösen, i ett landskap präglat av sentida herrgårdsmiljöer. Vid mynningen finns ett flertal ålderdomliga befästningar.

Anläggningar för försvar och kontroll: Dessa anläggningar är till sin karaktär främst betydande stödjepunkter och ingår följaktligen i vattendrag, som karakteriseras som odlingslandskap eller områden med industri osv. Dessa försvarsanläggningar utgör alltid betydelsefulla inslag i ett kulturvattendrag

2.1.2 Nationellt särskilt värdefulla/ värdefulla vattendrag

Se kartbilaga 5: Nationellt och regionalt värdefulla/särskilt värdefulla vatten

Nationellt särskilt värdefulla/värdefulla sjöar och vattendrag - Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet och Fiskeriverket har tillsammans med länsstyrelserna sammanställt nationellt värdefulla sötvattensområden sett utifrån natur-, kulturmiljö- respektive fiskesynpunkt. Områdena pekades ut 2006 i samband med framtagandet av en nationell strategi för skydd av särskilt värdefulla sjöar och vattendrag. Information om områdena finns bland annat i databasen och karttjänsten Värdefulla Vatten (Naturvårdsverket). Arbetet skedde under stor tidpress och utifrån bristfälliga urvalsunderlag, varför en revidering är nödvändig.

Kulturmiljövärde: Råå-ån har pekats ut som nationellt **särskilt värdefullt**. Avgränsning: Rååns dalgång. Motivering: Dalgångsbygd kring Råå och svagt kuperat öppet odlingslandskap där ett omfattande och landskapsdominerande fornlämningsbestånd vittnar om bosättningskontinuitet alltsedan stenåldern. Stora bymiljöer, gårds- och säteribildningar som väl speglar traktens bosättningsmönster och byggnadsskick samt genom dalgångens rika lerfyndigheter, lämningar efter stenkols- och lerbrytning samt betydande tillverkning av tegel och lergods från 1800-talets slut. Råå fiskeläge och skepparsamhälle med koppling till den omgivande jordbruksbygden. Fiskeläget har ett oregelbundet och successivt framvuxet gatunät och en väl bevarad äldre bebyggelse med anknytning till fiske och sjöfart samt omfattande lämningar efter 1700-talets svenska kustförsvarssystem.

Naturvärde: Råå-ån har pekats ut som nationellt **värdefullt**. Avgränsning: Råå med tillflöden. Motivering: Naturreservat, Natura 2000-område och riksintresse i området. Ån omges av en väl markerad dalgång med omväxlande betes- och skogslandskap och meandrar naturligt större delen av sträckan. Sträckor med lugnt vatten blir bitvis strömmande och de varierade strömförhållandena ger upphov till en rik flora och fauna och utmärkta lekbottnar för lax. Viktigt reproduktionsområde för havsöring. Rödlistade/hotade arter: Strömstare, forsärla, häger, mindre hackspett, sångfåglar, vattenfladdermus, brun mosaikslända, grönlång, flodnejonöga, havsnejonöga, groplöja och ål. Rååns dalgång har högt värde för friluftsliv och rekreation.

Fisk/fiskevärde: Nationellt särskilt värdefullt Avgränsning: Rååns mynning-Sireköpinge. Rödlistade/hotade arter: Flod- och havsnejonöga. Skyddsvärda fiskstammar: Havsvandrande öringstam >3000 smolt/år. Skyddsvärda, sällsynta arter: Grönlång. Fritidsfisketillfälle: 2000-5000 fiskedygn/år. Fritidsfiskearter: Abborre, gädda, havsöring

2.1.3 Riksintressen för kulturmiljövården

Se kartbilaga 6: Nationella intressen i urval

Riksintressen – Geografiska områden som är av nationell betydelse för en rad olika samhällsintressen kan, enligt miljöbalkens 3-4 kap., pekats ut som områden av riksintresse av respektive ansvarig central myndighet. Det kan exempelvis vara områden med naturvärden eller kulturmiljövärden som är så ovanliga att de gör områdena viktiga för hela landet. Vid planering och prövning enligt en rad lagar ska dessa områden skyddas mot åtgärder som

påtagligt kan skada dem. I denna kunskapsöversikt redovisas eventuellt förekommande riksintressen för naturvård, kulturmiljövård, fiske och friluftsliv.

Råå-åns dalgång [M:K10]

Dalgångsbygd kring Råå-ån och svagt kuperat öppet odlingslandskap där ett omfattande och landskapsdominerande fornlämningsbestånd vittnar om bosättningskontinuitet alltsedan stenåldern. Stora bymiljöer, gårds- och säteribildningar som väl speglar traktens bosättningsmönster och byggnadsskick samt genom dalgångens rika lerfyndigheter, lämningar efter stenkols- och lerbrytning samt betydande tillverkning av tegel och lergods fr.o.m. 1800- talets slut.

Råå fiskelage och skepparsamhälle med koppling till den omgivande jordbruksbygden med ett oregelbundet och successivt framvuxet gatunät med väl bevarad äldre bebyggelse med anknytning till fiske och sjöfart samt omfattande lämningar efter 1700-talets svenska kustförsvarssystem.

Ramlösa brunn [M:K 17]

Brunnsmiljö från 1700-talet med välbevarad parkanläggning och äldre byggnadsbestånd av betydande arkitektur- social- och medicinhistoriskt intresse med kontinuitet in i vår tid genom framställningen av mineralvatten.

Ramlösa järnhaltiga hälsobrunn från 1707 och fr.o.m. 1700-talets mitt en av landets ledande kuranläggningar. Brunnspark med rikt förgrenat gångsystem och med välbevarade trähus- och korsvirkesbebyggelse från tiden 1800-tal till tidigt 1900-tal. Miljön omfattar ett 15-tal byggnader med bl.a. villor, lasarett, badhus, brunnshotell, pelargång, vattenfabrik och musikpaviljong - alla uppförda i klassiserande - eller för det sena 1800-talet tidstypiska och funktionsrelaterade blandstilar som idag besitter stort arkitekturhistoriskt värde.

Egen kommentar: Lussebäcken rinner genom (eller intill?) området.

Landskrona [M:K 26]

Befästningsstad, som under 1600- och 1700-talen planerades och byggdes ut för att bli huvudort i Skåne. Staden bevarar, i planmönster och bebyggelse, spår från senmedeltidens av kungen anlagda och befästa stad, 1500- och 1600-talens slottsanläggning med allt mer förstärkta befästningar och den omfattande utvidgningen på utfylld mark efter 1700-talets mitt samt förändringar efter att fästningen lagts ner. I området ingår även Saxåns submarina fåra mellan staden och Gråen, med flera 1600-talsvrak och andra marinarkeologiska lämningar på havsbotten.

Egen kommentar: Vallgrav vid citadellet i övrigt marina värden.

Riksintressen för naturvärden och Landskapsbildsskydd

2.1.4

N 45 Råån med omgivning

Ravin, meander och dal. Rååns dalgång utgör ett representativt odlingslandskap i slättbygd. Råån (från mynningen upp till sammanflödet i Sireköping) utgör reproduktions- och uppväxtområde för havsöring. Här finns också den sårbara grönlungen och under senaste åren har laxyngel påträffats.

N47 Hildesborg och Ålabodarna

Erosionsbrant med rara växter och djur. Torrängsvegetation på kalkrik mark, kärr.

Egen kommentar: Kustvärden

Råå-ån omfattas av **landskapsbildsskydd** med motivet; Naturbild hela Råå ån.

2.1.5 Natura 2000 och Ramsarområden

Se kartbilaga 6: Nationella intressen i urval

Natura 2000: Natura 2000 är ett nätverk inom EU som verkar för att skydda och bevara den biologiska mångfalden. Natura 2000-områden är skyddade enligt 4 och 7 kap. miljöbalken. Det finns särskilda bevarandeplaner för varje Natura 2000-område som beskriver områdets naturvärden, bevarandemål, hotbilder och behov av bevarandeåtgärder.

Rååns dalgång, Fjärestad Gantofta, Borgen:

Alla tre ligger längsmed Råå-ån. Natura 2000-området Rååns dalgång utgörs av det kommunala naturreservatet Rååns dalgång även Borgen ligger inom ett naturreservat. Dalgången är uteroderad efter den senaste istiden och ligger i en förkastningslinje. Råån meandrar naturligt större delen av sträckan. I området Råån dalgång finns ett dämme vid ett tidigare kraftverk. Här finns en laxtrappa så att vandrande fisk kan ta sig längre upp i ån. Andra fiskarter som finns är bland annat grönling, bäcknejonöga och lax. Flodkräftan ska också finnas i ån. Dock är numera signalkräftan etablerad i Råån. Tillsammans med det rika fågellivet som t ex forsärla och kungsfiskare visar detta att Råån i många avseende är en välmående å. Rååns meandring ger upphov till naturliga erosionsytor med ibland branta bankar. Det lilla fall som finns ger upphov till både lugnt vatten och mer strömmande vatten vilket ger en diversifierad fauna och flora. Vid lågvatten blottas ibland sandbankar. Meandringen och de varierande strömförhållandena ger upphov till en varierad bottenstruktur med både dyg botten och utmärkta lekbottnar för öring och lax. Närmast ån finner man också mycket al och ask som skuggar ån och ger förutsättningar till ett rikt insektsliv i vattnet. I bevarandeplanerna tas sliprännorna i Gantofta upp samt fornborgen i området Borgen. Bevarandesyfte och bevarandemål för samtliga Natura 2000 områden är att upprätthålla naturtyperna flytbladsvegetation eller akvatiska mossor, Ek-avenbokskog, Lind –lönnskog i sluttningar och raviner, alluviala lövskogar samt ek-alm –ask skogar

Ramsarområden: Ramsarkonventionen är en internationell konvention för skydd av värdefulla våtmarker. Sverige har pekat ut ett antal internationellt värdefulla våtmarksområden, s.k. Ramsarområden, som landet har åtagit sig att bevara.

Inom Råå-åns HARO och kustområde 93/94 finns inga RAMSAR områden.

2.1.6 Naturreservat

Naturreservat – Naturreservat bildas enligt miljöbalken (7 kap 4§) när det huvudsakliga skyddsmotivet är höga naturvärden, värdefulla områden för friluftslivet m.m. Både länsstyrelser och kommuner kan bilda naturreservat och naturreservaten är skyddade i enlighet med fastställda beslut och skötselplaner.

Det finns 6 naturreservat inom Råå-åns HARO och kustområde 93/94 .
Glumslövs naturvårdsområde, Råå-åns dalgång, Hilleshögs dalar, Osen vid Saxån,
Exercisfältet och Borgen

2.1.7 Byggnadsminnen

Se kartbilaga 6: Nationella intressen

Byggnadsminnen - Kulturhistoriskt värdefulla byggnader, miljöer och anläggningar kan förklaras som byggnadsminnen. Ärenden rörande enskilt ägda byggnadsminnen handläggs av Länsstyrelsen och skyddas enligt Kulturminneslagens 3 kap. Statligt ägda byggnadsminnen skyddas enligt Förordning (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m.m. och handläggs av Riksantikvarieämbetet.

Inom Råå-åns HARO finns totalt 25 byggnadsminnen som samtliga faller inom en 100 m buffert från vatten och är lokaliserade till Landskrona och Helsingborg. Byggnadsminnena är knutna till städerna Helsingborg och Landskrona, de flesta till Landskrona och citadell staden (16 st) som har en marin anknytning. Ramlösa brunn 8 byggnader varav de flesta är bostadshus men även två badhus ingår.

2.2 Kulturmiljöprogram och inventeringar

2.2.1 Fornlämningar – Fornlämningsregistret

Kartbilaga 7: Fornminnesregistret FMIS

Fornlämningar och Fornminnesregistret - Fornminnesregistret förvaltas av Riksantikvarieämbetet och innehåller information om fasta fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar. Det bygger i huvudsak på inventeringar genomförda från 1937 till slutet av 1990-talet (olika i olika delar av landet). Registreringar har även gjorts/görs senare, dock i mindre skala. Fornminnesregistret uppdateras löpande. Fasta fornlämningar kallas lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna. Dessa fornlämningar är skyddade enligt Kulturminneslagen (2 kap). Så kallade ”övriga kulturhistoriska lämningar” har inte detta skydd, men omfattas av generella hänsynsbestämmelser i miljöbalken, i skogsvårdslagen (30§) och i kulturminneslagens 1 kap. Det är länsstyrelsen som, från fall till fall, avgör om en lämning är fast fornlämning eller inte. Fornminnesregistret i digital form kallas FMIS (Fornminnesinformationssystem).

Förhistoriska boplatser: Utifrån fastighetskartans yt- och linjeskikt för vatten inom en 50 meters buffert kring sjöar och vattendrag finns 72 förhistoriska boplatser och boplatksområden (med fyndmaterial av flinta och/eller kvarts e dyl) registrerade som ytor (inom avrinningsområdet.)

Broar: Inom en 50 meters buffert kring sjöar och vattendrag finns 12 broar registrerade.

Lämningar vattenkraft: Inom 50 meters buffert kring sjöar och vattendrag finns inga kvarnar eller annat med anknytning till vattenkraft registrerat. **Övrigt vattenanknutet:** En uppgift om **vadställe**. Observera att en och samma fornlämningslokal kan ha registrerats med samma RAÄ nr i linje, punkt och ytskikt; eventuella överlappningar har inte kontrollerats.

Tabellen redovisar en sammanställning av det totala antalet fornlämningar inom en 50 meters buffert kring sjöar och vattendrag fastighetskartans yt- och linjeskikt för vatten utifrån kartbilaga 7.

Lämnings- typ	FMIS punkt	FMIS linje	FMIS yta	Totalt
Begravnings- plats			1	1
Boplats	1	1	68	70
Boplatsområde			2	2
Borg			1	1
Bro	2		10	12
Depåfynd	1			1
Fyndplats	7			7
Fyndsamling	2			2
Färdvägssystem		1		1
Fästning/ Skans	1	2		3
Gränsbestämt område		1		1
Gränsmärke	2			2
Hällristning	1			1
Hängnad		2		2
Hög	6			6
Minnesmärke	10			10
Ristning medeltid historisk tid	1			1
Stenkammargr av	1			1
Vad	1			1
Summa	37	7	82	126

2.2.2 Broar

Kartbilaga 8: Regionalt kulturmiljöprogram, kulturskyddad bebyggelse, industrier ur MIFO

Utförda inventeringar listas nedan:

- **Kulturmiljöprogram för Skåne:** Broar Inom HARO finns registrerade och digitaliserade. Se tabell nedan.

Tjutebro	Plattrambro	1935	betong
Vallåkra	Valvbro	1800-t	sten

- **Skånska broar:** Kulturhistoriskt värdefulla broar längs det statliga vägnätet, Vägverket region Skåne 1998. De broar som behandlas är de som är eller har varit belägna längs det allmänna vägnätet. Urvalet baseras i första hand på Vägverkets brodatabank. Broar fram till 1945 behandlas på grund av att det under mitten av 1940-talet inträffade en del förändringar i och med att vägverket bildades och brobyggandet standardiserades. Ingen avgränsning görs bakåt i tiden. Inventeringen Digitaliserad för kulturmiljöprogrammet.
- **"Nationell plan för bevarandevärda broar"** – har getts ut av Vägverket 2005 och innehåller ett urval med 121 st broar spridda över landet. Inga objekt i Råå-åns HARO/ Kustområde 93/94 Säbyholmsån
- I FMIS finns tolv broar registrerade: (Yta) Bårslöv 86:1 fast fornlämning, Helsingborg 161:1 fast fornlämning, Helsingborg 160:1 fast fornlämning, Ottarp 20:1 fast fornlämning, Kvistofta 91:1 fast fornlämning, Härslöv 60:1 fast fornlämning, Ottarp 36:1 övrig kulturlämning, Kvistofta 82:1 övrig kulturlämning Ottarp 38:1 fast fornlämning, Vålöv 26:1 fast fornlämning, (Punkt) Kvistofta 18:1 fast fornlämning.
- **Broarna i Malmöhus län** – En inventering 1976 – 1977, Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer 1977:4, finns i tryck. Vid värderingen har broarna delats in i tre grupper. Grupp 1A framträdande representanter för en viss tids brobyggnadskonst, grupp 1B karaktäristiska representanter för olika brotyper och grupp 2 broar som kan bli föremål för framtida kulturhistorisk utvärdering. Har ej gått igenom denna inventering med avseende på Råå-åns HARO pga. tidsbrist.
- **Fiskevårdsplan** inga vandringshinder i form av broar. (Biotopkarteringen för Råå-ån är inte digitaliserad och finns inte i rapportform därför tas inte uppgifter om broar med därifrån.)

2.2.3 Industrimiljöer

Kartbilaga 8: Regionalt kulturmiljöprogram, kulturskyddad bebyggelse, industrier ur MIFO
Kartbilaga 9. Biotopkarterat område enligt fiskevårdsplanen, vandringshinder och dammar

Kartbilaga 8 visar bland annat de vattenanknutna industrimiljöer som finns digitaliserade inom ramen för kulturmiljöprogrammet dvs. vind möllor (OBS. ej vattendrivna kvarnar) brännerier, lagerhus, mejerier och tobakslador. Ingen heltäckande och digitaliserad inventering av industrimiljöer finns för Skåne. Även uppgifter om vandringshinder kan ge en uppfattning om var intressen för kulturmiljövården kan finnas. Förorenade områden i Skåne län finns digitaliserade i MIFO- registret (Metod för Inventering av Förorenade Områden) redovisar dessa objekt utifrån fastighetskartans yt- och linjeskikt för vatten med en 100 meters buffert från vattnet.

I FMIS finns inga fornlämningar med industrianknytning vid vatten inom HARO.

Kulturmiljöprogrammet för Skåne innehåller ett temaavsnitt som behandlar industrins landskap. Det är huvudsakligen hantverksnäringar från förindustriell tid och den skånska (och svenska) industrins "guldålder" 1870-1970 som tas upp. I kulturmiljöprogrammet finns

följande fördjupningar: Brännerier, hantverk och förindustriell verksamhet, järnframställning i skogsbygd, jord- och stenindustri, kemisk-teknisk industri, kraftförsörjning, livsmedelsindustri, möbeltillverkning, sockerbruk, tegelbruk, tekoindustri, träindustri samt verkstadsindustri.

Råå- åns dalgång har rika lerfyndigheter och lämningar efter stenkols- och lerbrytning. Här har funnits betydande tillverkning av tegel och lergods fr.o.m. 1800- talets slut. (Riksintresse för kulturmiljövården Råå-åns dalgång M:K 10). Den skånska leran är lämplig för mursten, taktegel och andra produkter, som till exempel dräneringsrör, och förekommer i princip över hela landskapet. En mängd tegelbruk har förädlat leran. Även stenkärlsfabriker har funnits inom området eftersom lerbrytningen inom området har gett upphov till keramisk verksamhet. **Vallåkra stenkärlsfabrik** uppfördes på 1860-talet och tillverkar fortfarande de traditionella kärlen. Den lilla fabriksbyggnaden är belägen vid ett biflöde till Råån, strax söder om borgen. Även Raus stenkärlsfabrik är i drift. I Vallåkra, i anslutning till det gamla vägnätet, finns en skjutsstation bevarad. Skjutsstationer och gästgivaregårdar uppfördes utmed gatunätet från 1600-talet det nationella väg- och skjutsväsendet organiserades. (Se vidare "Gästgivaregårdar" under "Kommunikationernas landskap"). Stationsbyggnaden i Vallåkra är från sekelskiftet 1900, (Kulturmiljöprogram Skåne län 2006). *Egen kommentar:* I stenkärlsfabrikerna har vattenkraft med största sannolikhet nyttjats då vatten leds genom byggnaden. Vatten har förmodligen även använts för tillverkningsprocessen. Förs till vidare kunskapsuppbyggnad.

Livsmedelsindustrin tas upp i det regionala kulturmiljöprogrammet som en del av den Skånska kulturmiljöprofilen. Denna typ av industri har ofta anknytning till vatten genom själva processen och nyttjandet av vattenkraft. Industrin utvecklades starkt i Skåne efter mitten av 1800-talet, då de positiva aspekterna av skiftesreformerna började få genomslag. Detta blev grunden för regionens variationsrika livsmedelsindustri. Efter 1945 har särskilt konserv- och djupfrysindustrin utvecklats. Livsmedelsindustrin har en särställning i Skåne och relaterad till denna är konserv- och djupfrysindustri samt emballageindustri. Skåne blev ledande även inom andra industribranscher så som stenkolsbrytning, den enda i Sverige, och ler- och tegelindustrin som var omfattande. Annan byggindustri som tillverkning av cement, betong, asbestcement (eternit), sanitetsporcelain och småhus har också varit starka. De skiftande naturgeografiska förutsättningarna gav upphov till särskilda industriregioner med brännerier och stärkelsefabriker lokaliserat till de sandigare markerna i östra Skåne, sockerbruk i det bördigare landskapet i södra Skåne medan slakterier framför allt anlades i stationssamhällen. Mejerier fanns nästan i alla byar. En **Mejeri** inventering finns (2006 Henrik Borg) även digitaliserad inom ramen för Kulturmiljöprogrammet (se kartbilaga 8). Mejerier innan rationaliseringsvågen är inkluderade medan de äldsta mindre mejerierna och gårdsmejerierna inte tas upp. Avgörande för var mejerierna lokaliserades var god tillgång till vatten. Mejerierna fungerade även som varmbadhus där gästerna betalade för att få bada. I samband med att mejerierna behövde plats för mer maskiner och fler fick egna badrum så försvann dock detta.

Kartbilaga 8 visar industrier digitaliserade för kulturmiljöprogrammet i Råå-åns HARO och kustområde 93/94 finns följande registrerat: 4 mejerier i Landskrona - ett mejeri med tillhörande byggnader från 1940-tal. Samt Tågarps mejeri, två byggnader mejeri och bostad.

Kvarninventering: **Vattenkvarnar i Skåne** 1995, Brulin, Palm, föreningen Skånska Möllor. Inga möllor finns bevarade men enligt inventeringen har det funnits kvarnar vid bland annat Görarp, Raus, Nymölla i Gantofta, Vallåkra, Ormatorp, Sireköpinge m.fl. Den stora vattenmöllan i Görarp plockades ned på 1920-talet och finns idag magasinerad på museet Fredriksdalsträdgårdar i Helsingborg.

MIFO- registret Inom Skåne län finns det inom 100 meter från vatten 35 MIFO- objekt. *Egen kommentar:* Miljöer som kan ha anknytning till vatten, en anläggning för livsmedelsindustri, 4 tegel och keramik fabriker samt ett garveri vid Råå-ån. Tegelbruk behöver dock inte nödvändigtvis ligga i anslutning till vatten även om processen kräver viss tillgång (förs till vidare kunskapsuppbyggnad.)

Fiskevårdsplanen: I biotopinventeringen tas 2 kvarnmiljöer upp som vandringhinder, Nymölle kvarn- stendämme, Kvarnbacka- äldre kvarn.

Sockerbruk: Nationell inventering utförd, Sockrets katedraler Riksantikvarieämbetet 1993. Inventeringen är dock inte digitaliserad. Inom Råå – åns HARO och kustområde 93/94 finns ett råsockerbruk upptaget i inventeringen. Råsockerbruket Säbyholm (byggt 1883 och nedlagt 1962) var den första fristående betsockerfabriken i Sverige dvs. som inte låg i anslutning till raffinaderier. För att öka produktionen och minska transportproblem uppfördes 1894 en saftstation i Tekomatorp. Genom en två mil lång rörledning kunde saften föras från Tekomatorp till råsockerfabriken i Säbyholm. Betsocker har framställts i Skåne sedan tidigt 1800-tal. Näringsgrenen har haft mycket stor inverkan på landskapet. Under 1890-talet tillkom flera nya fabriker, de flesta i södra och västra Skåne som därmed blev ledande inom branschen i Sverige. Sockerbruken var stora anläggningar som gav upphov till hela brukssamhällen. Lokaliseringen av sockerbruken var beroende av närheten till råvaran men avgörande var också tillgången till vatten. Skillnaden mot annan livsmedelsindustri är att andra produkter kunnat göras i hemmen. *Egen kommentar:* Oklart om lämningar eller byggnader finns kvar av Säbyholms sockerbruk. Förs till vidare kunskapsuppbyggnad.

Torvbrytningen utvecklades under 1800-talet till en industri från att endast förekommit i mindre skala. På de flesta högmossar och kärrmarker ser man idag spår av brytning. På vissa ställen har stora vattensamlingar bildats som kan utgöra värdefulla fågellokaler.

(Naturskyddsföreningen i Skåne 2002) *Egen kommentar:* Inga kända exempel inom Råå-åns HARO eller i kustområde 93/94. Förs vidare till kunskapsuppbyggnad.

Tegelindustrin har påverkat landskapet genom att det från äldre tegelbruk kan finnas vattenfyllda lergravar kvar där lera brutits. Industrin tog fart vid mitten av 1800-talet när efterfrågan på tegel som byggnadsmaterial och dräneringsrör för täckdikning ökade. De vattenfyllda lergravarna fungerar som fågellokaler. Inga kända exempel i Råå-åns HARO eller i kustområde 93/94. Exempel finns invid Höje å. (Naturskyddsföreningen i Skåne 2002)

2.2.4 Miljöer utpekade i regionala kulturmiljöprogram

Kartbilaga 8: Regionalt kulturmiljöprogram, Kulturskyddad bebyggelse, Industriarv MIFO

Särskilt utpekade kulturmiljöer enligt kulturmiljöprogrammet:
Råå-åns dalgång

Området åskådliggör en kontinuerlig utveckling av kulturlandskapet från yngre stenålder till nutid. Den agrara inriktningen har varit dominerande. Av särskild betydelse för området är de landskapspräglade fornlämningarna från olika tid, det av de medeltida godsens präglade slottslandskapet, plattgårdarna från 1800-talet, Råås gatunät och bebyggelse, betesmarkerna och det öppna jordbrukslandskapet. Särskilt intresse är knutet till fornborgen samt även sliprännorna och järnåldersgravfältet. I Vallåkra finns även den gamla skjutsstationen som vittnar om det organiserade vägväsende som växt fram i landet från andra hälften av 1600-talet och därutöver finns stenkärlsfabriken från 1800-talets mitt. Det obrutna synfältet mellan skansarna och vattnet är viktigt

Motiv för bevarande för Råå-åns dalgång enligt kulturmiljöprogrammet: Området åskådliggör en kontinuerlig utveckling av kulturlandskapet från yngre stenålder till nutid. Den agrara inriktningen har varit dominerande. Av särskild betydelse för området är de landskapspräglade fornlämningarna från olika tid, det av de medeltida godsens präglade slottslandskapet, plattgårdarna från 1800-talet, Råås gatunät och bebyggelse, betesmarkerna och det öppna jordbrukslandskapet. Särskilt intresse är knutet till fornborgen samt även sliprännorna och järnåldersgravfältet. I Vallåkra finns även den gamla skjutsstationen som vittnar om det organiserade vägväsende som växt fram i landet från andra hälften av 1600-talet och därutöver finns stenkärlsfabriken från 1800-talets mitt.

Ramlösa

En av de få bevarade genuina brunnsmiljöerna från 1800-talet. Brunnshotellet är en av Sveriges största träbyggnader. Ramlösa brunn som helhet är av stort arkitektur och medicinhistoriskt intresse.

Gedsholm Ekeby Skromberga

I marken runt Ekeby fanns både kol och lera. Skromberga stenkols- och lerkärlsfabrik bildades 1886 och köpte upp gården. I Ekeby finns det äldre sambandet mellan kyrka, prästgård och skola bevarat. Kopplingen till Gedsholms gods är betydande för området. Skromberga utgör en unik bruksmiljö med industri och tillhörande bostäder för arbetarna. Ekeby badhus har ett särskilt värde i bruksmiljön. *Egen kommentar:* Större delen inom Vegeåns HARO

Rydebäck

Rydebäcksgård med anor från 1600-talet. Området exploaterades under 1960-talet med ett stort antal villor. Rester av skans från tidigt 1700-tal liksom värn från Per-Albin tid. Rydebäcks villaområde är ett tydligt exempel på den form av villaboende som gjorde sig gällande från 1960-talet och framåt. Området har därigenom ett samhällshistoriskt värde.

Borstahusen

Området exemplifierar de under sena 1700-talet och 1800-talet uppkomna fiskelägena med reglerad bebyggelsestruktur. Den väl bibehållna bebyggelsen skildrar Borstahusens utveckling från renodlat fiskeläge till ett av sjöfart dominerat kustsamhälle. Hamnen utvecklades kraftigt under decennierna kring 1900 då skuttrafiken blomstrade. Framför allt var frakten för sockerbruket vid Säbyholm omfattande. För att underlätta transporten anlades under 1880-talet en numera nedlagd mindre järnväg mellan samhället och bruket.

Landskrona

Landskrona speglar genom stadsplan och äldre bebyggelse den skånska stadens utveckling från 1500-talet till modern tid. Särskilt framträdande är 1700-talet med såväl samlade miljöer som enskilda värdefulla byggnader. Stadens betydelse som fästning är kraftigt understruken genom Citadellet och Gråen. Landskronas utveckling under 1800- och 1900-talen visas i offentliga byggnader, parker och välbevarade bostadsområden, men också genom hamnen och järnvägens betydelse för industrin. Kolonierna på citadellsområdet har social- och kulturhistoriskt värde genom välbevarade byggnader och trädgårdar från olika tidsåldrar.

Kulturmiljöstråk

Skånelinjen Per Albin-linjen: Försvarslinjen är en unik företeelse som tydligt visar Skåne som gränsprovins. Samtliga värn är viktiga delar i den helhet som Skånelinjen även kallad Per Albin-linjen utgör. Skånelinjen började byggas år 1939.

Kommunala kulturmiljöprogram: De uppgifter om kommunala kulturmiljöprogram som finns tillgängliga på länsstyrelsen är ofullständiga och inaktuella. Dessa underlag tas därför inte med i föreliggande kunskapsöversikt.

2.2.5 Dikningsföretag och historiska våtmarker

Kartbilaga 10: Dikningsföretag och historiska våtmarker, Skånska recogniseringskartan 1821-1820, Rikkärrsinventering och myrskyddsplan

Kartan visar var diknings-/markavvattningsföretag genomförts i form av linjer och båtnadsområden. Ett båtnadsområde i ett dikningsföretag är det område som fick sådan nytta av de förändrade vattenförhållandena att värdet ökade, t.ex. genom att marken kunde förvandlas från fuktäng till åker, från sjöbotten eller kärr till betesmark. Alla dikningsföretag är ännu inte digitaliserade. Inte heller vilken typ av dikningsföretag det handlar om är analyserat. Sänkta sjöar omfattas med största sannolikhet av dikningsskikten.

Få län i landet är så kraftigt påverkade av markanvändning som Skåne. Det skånska vattenlandskapet har under de senaste 150 åren genomgått en kraftfull förändring. De flesta våtmarker har dikats ut, flertalet sjöar har sänkts och de flesta vattendrag är i varierande grad rätade, dikade eller kulverterade. Nästan alla vattensystem i länet är i dag berörda av dikning och antalet dikningsföretag i länet uppgår till omkring 5000. (Strategi för skydd och restaurering av sötvattensmiljöer i Skåne län, Länsstyrelsen 2009) På Länsstyrelsen finns akter från uppskattningsvis knappt 4000 dikningsföretag och på lantmäteriet runt 1000. Arbetet med att digitalisera Skånes dikningsföretag pågår i projektform fram till årsskiftet 2011-2012. De yngre akterna, dvs. angående dikningsföretag från perioden efter 1920 och framåt finns på Länsstyrelsen. Arbetet med dessa har prioriterats och kommer med största sannolikhet att kunna avslutas inom ramen för projektet. Akterna för äldre dikningsföretag, bildade innan 1920, återfinns på lantmäteriet. De flesta upprättade från mitten av 1800-talet och framåt. Den äldsta hittills registrerade akten är från 1818 i Östra Karup. Digitaliseringen sker sockenvis och vad gäller de äldre företagen är det främst sydöstra Skåne som är klart digitaliserat i nuläget. (se kartbilaga 2 kommuner och socknar) Observera att äldre och yngre dikningsföretag kan överlappa varandra. (Muntlig uppgift dikningsgruppen Länsstyrelsen)

Kartan redovisar även våtmarker, digitaliserade utifrån **Skånska rekogniseringskartan** 1812-1820. Uppgifter om var de historiska våtmarkerna låg är av betydelse vid anläggande av nya våtmarker och som planeringsunderlag.

I Myrskyddsplan för Sverige (1994) angav Naturvårdsverket ett urval av landets mest värdefulla myrar och prioriterade samtidigt vilka områden som borde skyddas inom de kommande 15 åren. Urvalet baserades på en i stort sett rikstäckande våtmarksinventering.

Rikkärnsinventeringen: Rikkärr är ett samlingsnamn för de allra artrikaste våtmarkerna. I Skåne återfinns dessa främst i naturbetesmarker. Dikning, uppodling, upphörd hävd, övergödning och är faktorer som gjort att rikkärren är på stark tillbakagång i Sverige. Många av Skånes rikkärr växer igen och behovet av att restaurera dem är därför stort. Länsstyrelsen har tagit fram en rapport om Skånes rikkärr (Skånes rikkärr 2009) som ger en samlad bild över hur situationen för kärren ser ut idag. Arbetet med Skånes rikkärr fortsätter nu med restaurerings- och skötselåtgärder för att rikkärren ska kunna bevaras. Rikkärren är bundna till kalkberggrund och kalkrika avlagringar, vilket gör att de är koncentrerade till sydvästra Skåne, Österlen och Kristianstadslätten. De förekommer även på Bjärekusten, i övergångszoner mellan slätt och ås. I Skåne finns 156 lokaler, av dessa ligger 3 inom Råå-åns huvudavrinningsområde.

2.2.6 Odlingslandskap och Ängsvattning

Kartbilaga 11: Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet med andra nationella intressen.

Kartbilaga 10: Dikningsföretag och historiska våtmarker, Skånska rekogniseringskartan, Rikkärnsinventering och myrskyddsplan

Kartbilaga 12: Socknar där ängsvattning förekommit

Kartbilaga 10 visar utpekad området enligt den **Nationella bevarandeplanen för odlingslandskapet**. Kartbilaga 12 visar enligt statistik från hushållningssällskapet var det har förekommit **ängsvattning**. (Nils Wallin, Vatten gifter gräs – ängsvattning i Sverige i synnerhet Malmöhus län, 2011). Skåne och Norrland är i särklass de delar av landet där system med ängsvattning/översilning har haft störst utbredning även om det förekommit i hela landet. Vad gäller Råå-ån är det främst de centrala delarna av avrinningsområdet som berörs. Området där ängsvattning har funnits sammanfaller med riksintresset för kulturmiljövården samt särskilt värdefulla vatten för kulturmiljövården. Ingen heltäckande inventering i fält har utförts för att följa upp statistiken. Inga ytterligare uppgifter har hittas kring inventerade eller bevarade miljöer inom Råå-åns avrinningsområde.

2.3 Särskilda ansvarsmiljöer och unika/sällsynta limniska kulturmiljöer – Råå-åns HARO och kustområde 93/94 Säbyholmsån

Med hänvisning till rapporten ”Förstudie. Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt” (Dedering 2011, Länsstyrelsen Kalmar län), kap 5.3. Bland de särskilda ansvarsmiljöer som listats för kulturmiljövården ur ett vattendistriktsperspektiv och som berör Råå-åns avrinningsområde är:

- De skånska slotten och herresätena

Präglar vattenlandskapet bland annat genom parker och belägenhet vid sjöar. Även annan Tillhörande kvarnar. Exempel inom området är Sireköpinge, Bälteberga och Säbyholm.

- Ängsvattning i Skåne

Se Kap: 2.2.6 Har funnits inom området enligt Hushållningssällskapets statistik (Vatten gifver gräs, Nils Wallin 2011)

- Sockerbruken i Skåne

Se kap 2.2.3 Sockerbruket Säbyholm inga uppgifter i underlagen om eventuella byggnader eller andra spår finns kvar.

- Västskåne med mångsidig industri- en av Sveriges industriregioner
Vallåkra stenkärlsfabrik, Raus stenkärlsfabrik

Vad gäller **unika/sällsynta limniska miljöer** finns inom avrinningsområde (jämför rapporten "Förstudie Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt" Dederling 2011, Länsstyrelsen Kalmar län kap 5.3.):

- Garveri, oklart om något finns bevarat.

Egen kommentar: Säbyholms sockerbruk, även här oklart om något finns bevarat. Rikkärr, små rester av en historiskt sett mer omfattande landskapstyp

3 KUNSKAPSUPPBYGGNAD VATTENFÖRVALTNING – KULTURMILJÖ

3.1 Vattenförvaltning planerade projekt och åtgärdsförslag

Jämför tabell kap. 3.3

- **100 åtgärdsförslag för Skånes vattendrag** (Länsstyrelsen maj 2010). Syftet med förslagen är att uppmuntra lokala aktörer att arbeta med att förbättra livsmiljöerna i vattendragen. Bristen på funktionella kantzoner i Skåne påpekas och förordas som en prioriterad åtgärd. Restaureringsåtgärderna bör genomföras med ett hydrologiskt, ekologiskt och kulturhistoriskt helhetsperspektiv. För Råå-åns del listas biotopvård enligt fiskevårdsplanen 2009.
- **Fiskevårdsplanen** (Fiskevårdsplan Råån 2009, Eslövs Fiske och Fiskevård)
Åtgärderna som föreslås har främst syftet att återställa vattendragens naturliga karaktär och dess hydrologiska funktion. Förslagen gäller områden som varit påverkade av dikning och rensning. Detta kan innebära biotopåtgärder med sten och block, trädplantering, återmeandering samt att några fiskvägar behöver byggas om. Kulvertar bör rensas och på sikt brytas upp. Ytterligare förslag är att anlägga skyddszoner där det saknas och även att anlägga våtmarker där förutsättningar finns. De vattendrag som omfattas av åtgärdsförslagen är Råå-åns huvudfåra, Lussebäcken,

Kövlebacken, Härslövsbacken, Tjutebacken, Tostarpsbacken, Halmstadsbacken och Tirupsbacken.

Sträcka	Utfört	Åtgärder
Råå-åns huvudfåra Råå-Gantofta	Omfattande biotopvårdsåtgärder utförda(<70%).. Utläggning av sten och block anläggande av våtmarker	Främst tillsyn och underhåll
Råå-åns huvudfåra Gantofta-Vallåkra	Omfattande biotopvårdsåtgärder utförda 60% Utläggning av sten och block anläggande av våtmarker återmeandring	Trädplantering för beskuggning
Råå-åns huvudfåra Vallåkra Tågarp	Biotopvårdsåtgärder utförda på några platser (ca 10% av sträckan.) Utläggning av sten och block anläggande av våtmarker	Återmeandring
Råå-åns huvudfåra Tågarp Sireköpinge	Biotopvårdsåtgärder utförda på några platser Utläggning av sten och block Trädplantering	Minska erosion genom bla trädplantering biotopvårdsåtgärder block och sten
Lussebacken	Kulvertar, fiskvägar har etablerats	Avfasning utläggning av block på raka dikade sträckor äv trädplantering
Kövlebacken	Fiskvägar etablerade på två ställen,	Utläggning av sten och block där det är påverkat av dikning. Två äldre trösklar/dämmen kan rivas ut
Härslövsbacken	Fiskväg i anslutning till äldre damme	Utläggning av sten och block där det är påverkat av dikning Bräddas för minska erosion
Borgenbacken	Vandringshinder har tagits bort vid ravinen och vid en bro övergång	Kontroll
Tjutebacken	Fiskväg nedströms kvarnbacka. Biotopvårdsåtgärder utläggning av sten och block	Åtgärder på raka dikade sträckor utläggning av sten och block plantering av träd breddning
Tostarpsbacken	Biotopvårdsåtgärder utläggning av sten och block, noterat utsläpp färg	Åtgärder på raka dikade sträckor utläggning av sten och block plantering av träd breddning
Halmstadsbacken	Biotopvårdsåtgärder utläggning av sten och block. Fiskväg vid sidan av damm	Bryta upp kulvertar Åtgärder på raka dikade sträckor utläggning av sten och block breddning
Tirupsbacken	Biotopvårdsåtgärder utläggning av sten och block. Anlagda dammar	Skyddszoner trädplantering avfasning mot erosion

3.2 Morfologi: rensade, rätade, reglerade vattendrag

Kartbilaga 10: Dikningsföretag och historiska våtmarker Skånska rekognisering, Rikkärrsinventering och myrskyddsplan

Kartbilaga: 4b Kontinuitet

- Fiskevårdsplanen redovisar genom biotopinventeringen var huvudfåran respektive biflödena är rensade och rätade.
- **Råå-åns huvudfåra**, åns nedre del omfattande biotopvårdsåtgärder har utförts. Anlagda våtmarker på södra sidan Vid Vallåkra har en sträcka på ca 200 m återförts till ursprunglig meandring. Uppströms Vallåkra mot Tågarp är ån längs hela sträckan omgrävd och till stora delar rätad. Biotopvårdsåtgärder har utförts på några sträckor. Tågarp och uppströms ca 2 km är ån omgrävd och till stor del rätad. Biotopvårdsåtgärder har utförts.
- **Lussebäcken**, kraftigt påverkad av dikning, långa sträckor i kulvert (tidigare vandringshinder fiskvägar etablerade) Biotopvårdsåtgärder utförda.
- **Kövlébäcken** är uppströms Fjärestad rätad och dikad, två fiskvägar har byggts i anslutning till två dammar låg beskuggning
- **Härslövsbäcken** uppströms Vallåkra rätad och dikad, låg beskuggning fiskväg byggd i anslutning till äldre dämme
- **Borgenbäcken**, delvis kulverterad
- **Tjutebäcken** Uppströms Kvarnbacka till stora delar rätad och dikad biotopvårdsåtgärder har utförts på flera sträckor fiskväg byggd nedströms kvarnbacka
- **Tostarpsbäcken**, Bäckens övre delar rätad och dikad biotopvårdsåtgärder utfört på flera sträckor.
- **Halmstadsbäcken** övre delar rätad och dikad med flera kulvertar som lätt täpps igen vid högvatten. Biotopvårdsåtgärder utförda på flera sträckor. Fiskväg har byggts vid sidan av en damm i form av omlöp
- **Tirupsbäcken**, rätad och dikad längs hela sträckan. Låg beskuggning saknar skyddszoner på vissa sträckor. Två dammar anlagda i bäckfåran
- Biotopkartering från 2000-2001 finns inte i rapportform uppgifter om rensning och rättningsgrad är därmed inte digitaliserad vilket härmed föreslås för vidare kunskapsuppbyggnad. - strukturelement

Förslag på kunskapsuppbyggnad: Att försöka fastställa tid och kontext för olika typer av rensningar, rätningar och liknande regleringar är av betydelse inför framtida åtgärder. Vad gäller dikningsföretag så pågår digitalisering av samtliga företag. Förslag på kunskapsuppbyggnad: Rensning, rätning, reglering av vattendrag har utförts i flera syften, huvudsakligen i samband med utdikning/sjösänkningar, transporter eller kraftutvinning. Kartbilaga 10 visar var i avrinningsområdet rensningar och rätningar sannolikt kan hänföras till just dikningsverksamhet. Det är också oklart vilka rensningar, rätningar, regleringar som kan ha samband med nyttjande av vattenkraft.

3.3 Kontinuitet: Vandringshinder

Kartbilaga 4b: Kontinuitet

Kartbilaga 9: Vandringshinder enligt biotopinventering Fiskevårdsplan för Råån, och dammar

Inom Råå åns Haro/ kustområde 93/94 finns 16 vandringshinder enligt Fiskevårdsplanen. Dessa redovisas i kartbilaga 9 samt tabellen nedan.

Vattendrag	Namn /lokal	Typ av hinder
Halmstadsbäcken	Brödåkra	Kulvert
Halmstadsbäcken	Norrlycke	Kulvert
Härslövsbäcken	Vallåkra	Dämme
Kövlebacken	Fjärestad	Dämme
Kövlebacken	VästerFjärestad	Gjuten tröskel
Kövlebacken	Västregård	Damm
Kövlebacken	Öster Västregård	Damm
Lussebäcken	Ramlösa	Kulvert
Lussebäcken	Ramlösaparken	Kulvert
Lussebäcken	VästerRamlösa	Kulvert
Lussebäcken	ÖsterRamlösa	Kulvert
Råån	Bröddebacken	Dämme
Råån	Görrarpsdammen	Damm
Halmstadsbäcken	Sireköpinge	Damm
Råån	Nymöllekvarn	Stendämme
Tjutebäcken	Kvarnbacka	Äldre kvarn

Fyra dammar och fyra dämmen är upptagna som vandringshinder enligt fiskevårdsplanen. Kartbilaga 9 visar objekt ur **SMHI:s dammregister**, en nationell inventering utförd av SMHI. I den finns fyra dammar upptagna i Råå-åns HARO/kustområde 93/94 Säbyholmsån. (Endast Görrarpsdammen är nämnd vid namn i attributdata för Gis-skiktet) Flera av dammar är även registrerade som vandringshinder upptagna i Fiskevårdsplanen.

Förslag på kunskapsuppbyggnad: Ofta är vattenkraftnyttjandet ursprunget/förklaringen till kulturmiljöns karaktär och placering. Ingen regional kulturhistorisk inventering av dammanläggningar har gjorts, I de genomgångna kunskapsunderlagen för kulturmiljövården finns ofta bara (viss) kunskap om ett objekt, t ex ett industriminne, eller en enstaka lämning; det är ovanligt med samlade bedömningar av hela kulturmiljöer vid vattendragen. Inventering och digitalisering av dammar utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv föreslås.

3.4 Skuggade kantzoner: Värdefulla odlingslandskap, mader, fornlämningar

Kunskapen om värdefulla odlingslandskap, ängs- och betesmarker kan anses vara förhållandevis god. *Förslag på kunskapsuppbyggnad:* kulturmiljövården behöver se över vilka åtgärder som är planerade från vattenförvaltningens sida och sedan prioritera en inventering av dessa platser för att på så sätt kartlägga eventuell påverkan på fornlämningar

eller andra miljöer av värde för kulturmiljön. På vissa platser planeras skyddszoner och även åtgärder för ökad beskuggning vid Råå-ån med biflöden enligt fiskevårdsplanen.

3.5 Övergödning och ängsvattning

Kartbilaga 12 Socknar där ängsvattning förekommit

Läckage av närsalter (effekt av övergödning) är ett stort problem i avrinningsområdet. *Förslag på kunskapsuppbyggnad:* Finns lämningar inom Nybroåns HARO? Inventering områden där ängsvattning har funnits utifrån Hushållningssällskapets statistik samt ur ett kulturmiljövårdsperspektiv. Att utreda i vilken mån ängsvattningssystem och anlagda våtmarker har gemensamma vinster att uppnå. Som exempel kan nämnas att Naturvården som arbetar med att återställa ängsvattningssystem vid Tullstorpsån (Kustområde 89/90) och vid Björkaån (Kävlingeåns HARO) pågår projekt. Vidare att prioritera är en sammanställning av vilken kunskap som finns hos enskilda personer kring vilka ängsvattningssystem som är kända och eventuellt undersökta.

3.6 Geografisk prioritering av kunskapsuppbyggnad i förhållande till vattenförvaltningens klassningar

Kartbilaga 4a: Ekologisk status, 4b Kontinuitet, 4c Övergödning

Hela huvudfåran har klassats som kontinuitetsförändrat och framtida åtgärder inom vattenförvaltningen

- För prioritering av kunskapsuppbyggnad i förhållande till **ekologisk status**, se kartbilaga 4a. Orsak till att god ekologisk status inte nås i Råån bedöms till största delen kunna kopplas till problemen övergödning, miljögifter, tillsammans med problemet fysisk påverkan, dvs. negativ påverkan på vattendragets naturliga flöde. Åtgärder i form av anlagda våtmarker, kvävemur och skyddszoner har bedrivits inom Råå-åns avrinningsområde. Fortfarande saknas emellertid skyddszoner längs med delar vattendraget och fler våtmarker behövs. Skyddszoner har viktiga funktioner för att bromsa upp tillförseln av (ler-) partiklar, näringsämnen och bekämpningsmedel.

För att klara god status med avseende på näringsämnen uppskattas behovet här vara att minska det totala fosforläckaget. (Källa: Åtgärdsförslag för Rååns avrinningsområde)

- **Kontinuitet:** För att göra en bedömning var framtida åtgärder kan komma att göras från vattenförvaltningens sida se kartbilaga 4b
- **Övergödning:** För att göra en bedömning var framtida åtgärder kan komma att göras från vattenförvaltningens sida se kartbilaga 4c

3.7 Kunskapsuppbyggnad vattenförvaltning övrigt

- Rikskärrsinventeringen har till viss del noterat potentiella kulturmiljöer. Definiera vad som är värdefullt för kulturmiljövården vad/vilka objekt osv. hittas i anslutning till dessa miljöer.
- Biotopkartering, samordning kring åtgärder och inventeringar. Utarbeta mall för hur kulturvården ska noteras vid biotopkartering.

4 KUNSKAPSUPPBYGGNAD KULTURMILJÖ

(Utöver det som har nämnts i kap 3)

- **Fiske**

Utreda/inventera fiskets historiska betydelse och eventuella lämningar (generellt).

- **Industriminnen**

Fältinventera objekt ur MIFO som inte är beskrivna/dokumenterade i underlagen med fokus på bevarade byggnader/helhetsmiljöer i syfte att få bättre kunskap om industriminnen. I Skåne finns ingen heltäckande eller digitaliserad inventering av industriarv. Metodik för inventering av förorenade områden, MIFO:s inventeringar skulle kunna användas som underlag vid en inventering i fält. För att sedan digitalisera resultatet och eventuellt upprätta en industriarvsdatabas för länet. Industri – vatten kunskapsuppbyggnad I vilken mån har lerkärlsfabrikerna industri anknyt mejeri- alltid? Livsmedel, bygg, Socker saftstationernas anknytning till vatten? Finns ngra bevarade?

- **Kulturmiljöbedömningar**

Genomföra mer systematiska kulturmiljöbedömningar/dokumentation i ett antal objekt utifrån ett vattenperspektiv.

Digitalisering av broinventeringar

Kunskapsuppbyggnad – gå igenom kommunala underlag för kulturmiljövården

Bykhus Utreda/inventera huruvida bevarade bykhus vid vatten inom avrinningsområdet. I underlagen saknades sådana uppgifter.

Digitalisering och genomgång av sockerbruken. Inget sockerbruk är idag skyddat som byggnadsminne. 2012 är Örtofta det enda Skånska sockerbruker i drift.

Skånska slott och herresäten

En mängd böcker men inga digitaliserade inventeringar. Se till exempel Skånska slott och herrgårdar: http://www.algonet.se/~sylve_a/slott_nv.htm Borgar i Skåne (Anders Ödman 2002) Inom Råå-åns HARO/ kustområde 93/94

Kunskapsuppbyggnad kring kulturhistoriska vägar och gränser längs med vatten

- Ängsvattning i Skåne

Se Kap: 2.2.6 Har funnits inom HARO enligt Hushållningssällskapets statistik (Vatten gifver gräs, Nils Wallin 2011) inga inventeringar utförda. Ett av de mest kända exemplet är Vombs ängar som uppmärksammades under restaureringen av Klingavälsån på 1970-talet. Även Beddinge ängar har studerats inom ramen för Tullstorpsåprojektet (Wallin 2010) Jämför med: *Det skånska kulturlandskapet* Emanuelsson, Möller, *Godsen och den agrara revolutionen* Emanuelsson 2002, Möller 1989 *Förslag på kunskapsuppbyggnad: Inventering av områden utifrån ovan nämnda kunskapsunderlag*

5 REFERENSER

Nationella/länsövergripande publikationer referenser

Darphin, Jean paul, 1994, *Sockrets katedraler*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm

Dedering, C. 2011. *Förstudie. Kulturmiljö och vattenförvaltning – planeringsunderlag för Södra Östersjöns vattendistrikt*. Vattenmyndigheten Södra Östersjöns vattendistrikt/Länsstyrelsen Kalmar län, i samverkan med berörda länsstyrelser.

SOU 1996:155. *Omtankar om vattendrag: ett nytt angreppssätt. Slutbetänkande av Vattendragsutredningen*. Stockholm.

Vattenmyndigheten Södra Östersjöns vattendistrikt. 2009. Förslag till åtgärdsprogram för Södra Östersjöns vattendistrikt – underlagsmaterial, 2009. Åtgärdsförslag för Råå-åns avrinningsområde samt Åtgärdsförslag för 93/94 kustområden.

Vägverket. 2005. *Nationell plan för bevarandevärda broar*. Publikation 2005:151.

Planerings-/kunskapsunderlag Skåne län

Riksintressen, naturreservat, Natura2000 m.m.

Information om riksintressen, naturreservat, Natura2000 m.m. finns tillgänglig via länsstyrelsens hemsida <http://www.lansstyrelsen.se/skane/>

Vad gäller riksintressen för kulturmiljövård i Skåne län har beskrivningarna hämtats från den interna katalogen. Därför hänvisas här till Riksantikvarieämbetets sida för beskrivning av riksintressen för kulturmiljövården:

http://www.raa.se/cms/extern/kulturarv/landskap/riksintressen_for_kulturmiljovarden/riksintressen_beskrivningar.html

Regionala kulturmiljöprogram eller motsvarande

Det Skånska landsbygdsprogrammet, 2007, Länsstyrelsen i Skåne län

Regionalt kulturmiljöprogram för Skåne län, 2006, finns endast digitalt:
<http://www.lansstyrelsen.se/SKANE/SV/SAMHALLSPLANERING-OCH-KULTURMILJO/LANDSKAPSVARD/KULTURMILJOPROGRAM/Pages/kulturmiljoprogram.aspx>

100 åtgärdsförslag för Skånes vattendrag, 2010, Länsstyrelsen Skåne län
http://www.lansstyrelsen.se/skane/SiteCollectionDocuments/Sv/miljo-och-klimat/vatten-och-vattenanvandning/restaurering_vattenvard/Forslag_pa_restaureringsatgarder.pdf

Kategoriinventeringar och liknande

Borg Henrik, 2005, *Den Skånska livsmedelsindustrin*, Regionmuseet Kristianstad

Brulin, Palm, 1995, *Vattenkvarnar i Skåne*, Föreningen Skånska Möllor

Eklövs fiske och fiskevård, 2009, Fiskevårdsplanen för Råån
<http://www.rfvo.se/rfvo/Fiskevplan-2011.pdf>

Hector Lena, 2008, Fördjupning för Riksintresset Råå-åns dalgång:
<http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/publikationer/2007>

Riksantikvarieämbetet och Statens historiska museer, 1976 – 1977, *Broarna i Malmöhus län – En inventering*

Rikkärnsinventering: <http://www.lansstyrelsen.se/skane/Sv/publikationer/2003/>

Vägverket Region Skåne, 1998, *Skånska broar Kulturhistoriskt värdefulla broar längs det statliga vägnätet*

Wallin Nils, 2011, *Vatten gifver gräs – ängsvattning i Sverige i synnerhet Malmöhus län*